

Kónya-Hamar Sándor: Adalékok és feljegyzések a Nyír -ügyhöz

Még a Nyír József temetés-botránya előtt került a birtokomba Szerb Antal, az Erdélyi Helikon pályázatát megnyerő – és 1934-ben kötetben kiadott – Magyar irodalomtörténetének hasonmása. Birtokomban volt ugyan egy 1945 után kiadott változat, csakhogy abból eleve hiányzott a mai irodalom c. fejezet 3. alfejezete, Az utódállamok magyar irodalma című és abban Tamási Áron és Nyír József méltatása is. Volt alkalmam tehát összehasonlítani az eredeti és megcenzúrázott változatot. És végképp elvetni a Hegedűs Géza- és Ungvári Tamás-féle „Nyír -min sítéseket”, melyek lényegében még az 1945-ben Brassóban megjelenő Népi Egység (a Magyar Népi Szövetség lapja) június 15-i számában és Szász István (későbbi Utunk-szerkesztő) tollából, Isten igájától Hitler igájáig (Nyír József néparulói író politikai pályájáról) címen megjelent tendenciózus írásra alapoztak. A korabeli elismerés és méltatás tehát nagyon jókor jött!

Mert a Bárdi Nándor Az Erdélyi Párt és a regionális politika, Egry Gábor Az „erdélyiség” színeváltozása és Horváth Szabolcs Ferenc Népcsoortpolitika, szociális kompenzáció és gazdasági jóvátétel – A holokauszt Észak-Erdélyben, valamint Elutasítás és alkalmazkodás között című könyvekben leírt vagy manipulált igazságok ugyancsak felkeltették érdeklődésemet, mivel éppen akkor Albrecht Dezső és Vita Sándor, a második, a „nagy” Hitel szerkesztői, később országgyűlési képviselőknek és az Erdélyi Párt prominenseinek életét és életművét kutattam. Látókörömbe így került bele időnként Nyír József is. Az erdélyi, kolozsvári holokauszt-ügyet viszont nem lehetett nem figyelemmel tanulmányozni, hiszen említettek miatt sikerült a legjobban beszározni.

Kezdjük Albrecht Dezsővel. Az említett szerzőhármast nem kisebb dolgot állít, mint azt, hogy Albrecht Dezső (1907–1976) radikális antiszemita volt, és a harmadik magyar zsidótörvényt (1941. évi XV. tc. „a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. tc. kiegészítéséről, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi intézkedésekről”) is teljesen támogatta, a törvényvitában szerepet vállalt, érvelésében pedig kimutathatóak antiszemitizmusának gazdasági, politikai, demográfiai és ideológiai összetevői. És zsidógyűlöletét az is világosan kifejezi, ahogyan a sárga csillag viselése ellen tiltakozott.

Albrecht Dezső nem vett részt a törvényvitájában. Az 1941 tavaszán-nyarán folyó parlamenti szópárbajban az országgyűlési jegyzőkönyvek szerint a vezérszónok Paál Árpád volt. Érvelésével még jelen volt László Dezső, Bánffy Dániel és Braunecher Antal. Vita Sándor emlékirata szerint pedig, azokban a napokban Albrecht Dezső Kövér Gusztáv képviselő társával próbálta megértetni, hogy amennyiben nem változtatja el véleményén (ellenezte a zsidótörvény erdélyiek szerinti, külön kiegészítését), úgy Teleki Pál miniszterelnök kérésére ki kell zárni az Erdélyi Pártból (ami később meg is történt).

Nyír József nem vehetett részt a vitában, hiszen őt (miután 1941-ben Kolozsvárott megszervezte az EP tagozatát és annak elnöke lett) csak 1942. február 14-én hívja be őt társával együtt Bárdossy László miniszterelnök, a behívott román képviselő üresen maradt helyére. Az 1942-ben megvitattott és elfogadott negyedik zsidótörvény (1942. évi XV. tc) vitájában viszont már szót kért. A vezérszónok Bánffy Dániel, a törvény pedig a zsidóság mezőgazdasági ingatlanjairól és földterületeiről szólt. Nyír József az országgyűlés 1942. november 20-i ülésén nemzetnevelésről szónokolt, s a „levitézlett liberális zsidó felfogást” bírálta, aminek nyilván semmi köze nem volt a törvényvita tárgyához.

Szónoki fogás és szereplés? Feleletként idézhetjük az Országgyűlési jegyzőkönyvből az inkriminált részletet: „Félre az útból a magyar lelkiségről idegenkedj. Azokkal, akik az úgynevezett humán álorcájában a sajtó, az irodalom, a művészet, a lélek és a szellem területén olyan hosszú ideig büntetlenül pusztítottak

bennünket a saját hazánkban. Ennek a felfogásnak, ennek a levitézlett liberális zsidó hagyatékának, ami sok jóhiszemű magyart is megfertőzött köztünk, ennek a burkolt propagandának a magyar életben el kell tűnie.”

Nyír József 1943. november 24-én felszólalt a honvédelmi költségvetés plenáris vitáján is, és a leventemozgalom hasznosságáról és fontosságáról szónokolt, minden antiszemita utalás vagy felhang nélkül. Ilyesmit azelőtt és azután 3-4 felszólalásában sem találni.

De térjünk vissza Albrecht Dezső kimagyarázott tiltakozásához. Jóval a törvény zárószavazása után, egy „türelmetlen sárgacsillagos” napirendi pont kapcsán kért szót és mondta el a következőket 1941. december 2-án: „Nem akarom és nem kívánom a sárga folt (Dávid-csillag) kötelező viselésének bevezetését, egyfelől azért, mert ezt túlságosan látszat megoldásnak tartom, de másfelől azért sem, mert e nélkül még elhihetem például, hogy Budapesten itthon vagyok. Goethének egy mondása jut eszembe: »Lasst mich scheinen, bist ich verde.« Legalább látszódj kereszténynek és magyarnak, Budapest, míg tényleg azzá válhatsz. Aki pedig keresztény, az soha nem lehet antiszemita! Tehát nincs keresztény antiszemitizmus. Ne tagadjuk így a kereszténység zsidó eredetét!”

Nem ezt idézte később Esterházy János a pozsonyi zsidótörvény vitájában?

Albrecht Dezső ezt petíció formájában is benyújtotta, több EP-képviselő támogató aláírásával, így legelőször a Kövér Gusztávéval stb. De Nyír József ezt még nem írhatta alá. Amit aláírt, az az 1944. április 5-e (a sárga csillag kötelező viselésének premiernapja) után Albrecht Dezső és Mikó Imre által fogalmazott memorandum, melyet a pártelnök gr. Teleki Béla adott át Sztójay Döme miniszterelnöknek. Vita Sándor emlékiratában erre így emlékezik: 1944. március 19-e után az országgyűlésnek már semmi jelentősége nem volt, a jobboldali pártok demagógiája uralkodott itt is és a sajtóban is. Láttuk, hogy ez a helyzet (s a terjedgettségi-hír) Erdélyre nézve mennyi veszedelmet rejt magában, ezért Albrecht Dezső, a párt ügyvezető alelnöke és Mikó Imre, a párt parlamenti csoportjának főtitkára, április 5-ke után egy nagy emlékiratot szerkesztettek a miniszterelnökhöz, s ebben szóvá tették, hogy az új kormány teljesen tehetetlen a féktelen demagógiával szemben, az erdélyi problémákkal egyáltalán nem foglalkozik, érveléseinket senki meg nem hallgatja, a zsidókérdést brutálisan kezelik, közéleti férfiakat (zsidók és nem zsidók), köztük képviselőket is, letartóztattak, elhurcoltak, a belpolitikában áldatlan kötélhúzás folyik a pártok között, és uralkodóvá igyekeznek tenni a nemzetiszocialista gondolatot. Ezt az emlékiratot (melyet az EP minden képviselője aláírt) május első napjaiban Teleki Béla adta át Sztójay miniszterelnöknek.” (Vita Sándor önéletrajza, kiadatlan kézirat, 118. l.) Az emlékiratot az EP minden képviselője aláírta tehát, így gondolom, Nyír József is.

Nyír József életének 1942 előtti mozzanataira is szeretném felhívni a figyelmet. Az első az Uz Bence c. regényében a zsidó Róth Sámival alakjának igencsak rokonszenves megrajzolása. A könyv megjelenése után, még 1940 előtt, a nagyváradi Új Kelet című zionista lapban Benamy Sándor szólaltatja meg egy interjú keretében magát és feleségét is, melyben világosan kiáll a zsidóság mellett. Ezt a szöveget meg kellene találni (az Országgyűlés legteljesebb sajtógyűlésében például) és újra közzétenni. Úgyszintén a Kádár Imre emlékiratát, melyben, akárcsak korábban Ligeti Ernő, mint az egykori Erdélyi Szépművéses Céh alapító tagtársára emlékezik, és nem is akárhogyan. Nem hallgathatom el, hogy Kádár Imre rendkívül gyalázatos módon viselkedett például Vita Sándorral 1945 után (aki pedig kiállította számára az életmentés levelet Kolozsváron).

Nyír József életében bizonyára nagy élmény volt az 1941-42-es weimari író- és költőtalálkozó, melynek házigazdája maga Goebbels propagandaminiszter, s melynek Szabó Lászlóval együtt volt meghívottja.

Radnóti Miklós naplóbejegyzését szokás rosszindulatúan idézgetni, ám Nyír József Keleti Újságban közölt háromkolumnás beszámolóját már nem. Pedig érdemes volna. Még akkor is, ha Medvigy Endre irodalomkutató

és az újabb Nyír -összkiadás szerkesztje szerint, ami abban található, az „a házigazda iránti udvariasság szerencsétlen lenyomata”.

És most elérkeztünk Ligeti Ernő ügyéhez, melyben Mester Miklóssal és Albrecht Dezsővel együtt, Nyír Józsefnek is szerepe volt.

Rugonfalvi Mester Miklósnak a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában lévő hagyatékában (MX5462. jelzettel rögzített), a Bokor Péternek adott interjújából (Végjáték a Duna-mentén) idézve, a következőket tudjuk meg: 1944. április 30-án nevezik ki államtitkárnak a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba. Elmondása szerint erre Albrecht Dezső, az Erdélyi Párt ügyvezető elnöke, a Hitel c. folyóirat szerkesztője kérte fel képviselő társát, Mester Miklóst, mondván, hogy „üresen áll a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban a politikai államtitkári állás és az Erdélyi Pártnak van felajánlva. Mi nem fogjuk betölteni, benned megbízunk, vállald el!” (Megjegyzem: az 1989-ben elhunyt Mester Miklós 1945 előtt az imredysta párt képviselője volt. És csak 2012-ben jelenthetett meg az 1971-ben befejezett emlékirata a Tarsoly kiadónál 816 oldalon Arcképek – két tragikus kor árnyékában címen.)

A müncheni Új Látóhatár 1985. októberi számában megjelent Zsidókérdés Magyarországon 1944 c. tanulmány igazolja a felkérés elrelátó voltát. „Mester Miklós teljes erővel védelmébe vette a zsidó származású mentesítendő személyeket és írókat. Mindenki, aki beadta kérését a kultuszminisztérium útján megkapta a kormányzói mentesítést.”

A Bokor Péternek adott interjújában mondja el Mester Miklós: „Április 2-án hozzám jött Ligeti Ernő erdélyi írónak a felesége. Letartóztatták a férjét és segítséget kért tőlem. Ligeti Ernőt jól ismertem mint kiváló erdélyi író, publicistát. Megígértem a feleségének, hogy segíteni fogok. Ugyanakkor érkezett hozzám dr. Gyöngyössi István, aki akkor az Egyesült Izzó jogtanácsosa volt, és kérte, hogy újságíró barátját, Arató András publicistát vegyem pártfogásba. A kettőt együtt vettem védelembe. Azonnal táviratszöveget diktáltam Baky Lászlóhoz, hogy engedje ki a letartóztatásból Ligeti Ernőt és Arató Andrást. Megkértem Ligetiné, hogy a távirat szövegét vigye le az Erdélyi Pártba. Őt ismerték ott, és tudták, hogy a férje milyen nagy szolgálatot tett az erdélyi magyar kultúrának, és kértem, szerezzon az enyém mellé még egynéhány aláírást. Visszajött délután két aláírással, Albrecht Dezső és Gaál Alajos írták alá, (...) közben Nyír József is utána küldte aláírását, tehát hárman. Ligetiné megmondta szintén, voltak még az irodában, akik félték és nem merték aláírni. (...) Óvatosságból Ligetiné távirat helyett levelet adott fel Baky László címére. Először leglefényképezték a szöveget és az aláírásokat. Talán két nap múlva felhív Baky László megfenyegetett, hogyan merek ilyen levelet feladni a címére. Ekkor megmondtam, hogy az Erdélyi Párt támogatja ezt az ügyet. Két erdélyi íróról, újságíróról van szó. Én is erdélyi vagyok és szolidaritást vállaltam velük. Dühösen lecsapta a telefonkagylót. De az akció tovább folytatódott, mert közben államtitkár lettem és Ambrózy-nál is közbeléptem. Mind a kettő kikerült az internálásból, és meg is menekültek egészen 1944. október 15-ig.”

Időközben Vita Sándort május közepén Jaross Andor belügyminiszter kinevezte kormánybiztosnak, aki Kolozsváron június végéig állíthatta ki a mentesítendő leveleket (igazolványokat). Emlékirata szerint, mert Ligeti Ernő nem kérte, Nyír József levélben kérte Vita Sándortól a Ligeti Ernő, felesége és 13 éves fia, Bíró József mentesítendő személyek és Tamási Áron (második felesége szüleinek) apósáék számára a mentesítendő levelet. Vita Sándor Ligeti Ernő ékeket és Bíró Józsefnek ki is állíttatta azt – Ligeti Ernő mentesítendő igazolványát, 1945 januárjában még a nyilas kormány is tiszteletben tartotta, csak a suhancokból álló nyilas cselékek nem, ahogyan a Bíró Józsefét sem –, Tamási apósáékat pedig (Endre László tanácsára) beutaltatta Haynal Imre klinikájára, és így menekülnek meg.

Amit még a Mester Miklós esetében meg kell említeni, 1982. június 19-i keltezéssel feljegyzést fogalmazott Nyír József emberi és írói érdemeiről, valamint arról, hogy mi is volt a Magyar Erő című kiadvány. Az MTA

kézirattára az MX5462/54 jelzettel rzi ezt Feljegyzés címmel. Ezt közli teljes egészében Marosi Ildikó az Uz Bence esetei cím könyvének el szavában a 8. oldalon: „Ma Nyír József írói érdemeit elhallgatják, s t mi több, fasiszta írónak min sítik teljesen igazságtalanul. Nyír József az els és második világháború közt az Erdélyi Helikon munkaközösségéhez tartozott. Könyveit az Erdélyi Szépmíves Céh Kolozsváron és a Révai Cég Budapesten adta ki. M veiben egyetlen antiszemita vagy politikai diktatúrát dics ít mondatot le nem írt. 1940-ben Észak-Erdély visszatérésekor országgy lési képvisel lett [csak 1942-ben! – K-H. S.], de soha a parlamentben és sehol másutt politikai beszédet nem tartott. Mint az Erdélyi Párt alelnöke mérsékelt politikai irányzatot képviselt.

A második világháború alatt a Magyar Er cím folyóiratot szerkesztette. Ezt a folyóiratot a hivatalos körök a nagyon széls séges antiszemita és náci németbarát Rajniss-féle lappal, a Magyar Futárral szemben hozták létre. Igaz, 1944 végén Nyír József Nyugatra menekült és többé nem tért vissza. De az is igaz – minden ellenkez híreszteléssel szemben –, hogy Nyír Józsefet 1945-ben Magyarországon nem nyilvánították háborús és népellenes b nösnek.

Ma is mint a legsikeresebb filmet tartják nyilván Nyír Józsefnek Emberek a havason cím filmjét (Sz ts István rendezésében, s a Velencei Biennálé kitüntetésével), amely a második világháború alatt készült és többször szerepel jelenleg is a Film Múzeum m során Budapesten.

Dr. Mester Miklós

Budapest, 1982. VI. 19.”

Amit pedig a Nyír József 1944. október 15-e utáni életér l és tevékenységér l tudni lehet: a nyilas puccs után, azok az erdélyi EP-képvisel k, akik nem követték Nyugat-Magyarországra az Országgy lést, Albrecht Dezs t l, Pál Gáborig mind katonai behívót kaptak. Akik bevonultak, mint például Pál Gábor, elestek, vagy fogságba kerültek, más pedig füttyölt a behívóra, mint Albrecht Dezs , aki felvonult a Mátrába fát kitermelni. De az Erdélyi Párt képvisel i közül többen nem mertek lemondani, féltek a katonai behívótól és Sopronig meg sem álltak, mint Nyír József is, ám nem léptek be a nyilas pártba, hanem a nemzeti frakciók töredékéb l létrehozták a Nemzeti Szövetség nev ellenzéki parlamenti csoportjukat. Ennek a csoportnak lett sajtófelel se Nyír József. Az Eleven Újság cím propagandam sor, amely els sorban az erdélyi és felvidéki menekülteknek szólt, hetente háromszor, hangos bemondóval közölte hír- és tájékoztató anyagát. Az országgy lési dokumentumok között, és az Országos Levéltárban nem egy eredeti dokumentum található, melyben Nyír József arról tesz panaszt, hogy a tájékoztató akcióban a nyilasok nemegyszer megel zték ket korszer bb rádiótechnikájukkal. Ezért technikai segítséget kér, és hiába.

A többi már az emigrációs lét és sors tartozéka.

Utóirat: az egyeseknek botrányt jelent Nyír -temetésen jelen volt és emlékbeszédet mondott Kövér László, a Magyar Országgy lési elnöke. Emiatt tiltakozásul Elie Wiesel holokauszt-túlél visszaadta a Magyar Állam kitüntetését, amire Kövér László azonnal nyílt levélben reagált, és kijelentette, hogy sajnálja, de Nyír József sem fasiszta, sem antiszemita nem volt, legfeljebb politikába tévedt írója-krónikása az erdélyi székely népnek. S ezt Elie Wieselnek is tudnia kellene, hogy mit jelent, hiszen maga is erdélyi volna.

Az erdélyi és „igazi” Elie (Elizier vagy Lázár) Wiesel pedig, ha élne, idén, 2013-ban töltené a 100. életévét. Hiszen nemcsak Grüner Miklós, az auschwitzzi és buchenwaldi fogoly- és túlél társ – aki több mint 20 éve próbálja bizonyítani, hogy a Máramarosszigeten született zsidó rabtársa 1944-ben 31 éves volt –, hanem Carlo Mattogno olasz újságíró szerint is, a hiteles auschwitzzi dokumentumokban, Lázár Wiesel születési adata 1913. 09. 04. Tetoválási száma A-7713. S azt is megállapítja, hogy Elie Wiesel nev fogoly nem volt Auschwitzban,

Elizier Wiesel viszont igen. Ki lehet a „világhír” Elie Wiesel (sz. 1928. 10., vagy 09. hó 4-én vagy 30-án?), aki a tetovált sorszámat sohasem tudta bal alkarján felmutatni, de holokauszt-túlélként és íróként Nuit című dokumentumkötetért 1986-ban Nobel-díjat kapott? Aki a stockholmi díjátadáskor szembesült Grüner Miklóssal, és az nem ismerte fel benne egykori rabtársát, és egy ideig ágytársát a fogolytáborban. Aki magyarul sem tudott (de románul sem), angolul is csak gyengén és francia hangsúllyal, ám igencsak feszélyezték Grüner kérdései, s emiatt azóta is kerüli a vele való találkozást. Grüner viszont könyvet írt az ellopott identitásról: A Nobel-díjazott lopott személyazonosság-története, auschwitz-i szám A-7713 címen. Szerinte a 115 oldalas Nuit című könyv, amelyet François Mauriac elszavazott és állítólag stilizált is, nem más, mint Lázár Wiesel És a világ hallgat című, Buenos Airesben 1955-ben megjelent jiddis nyelvű, eltulajdonított könyve, ami eredetiben még 224 oldalas volt.

Grüner Miklós ma 85 éves, és jelenleg Svédországban, Malmöben él. Sem Izrael kormányánál, sem az USA illetékeseinél, sem az FBI-nál nem talált meghallgatásra. De a Magyar Országgyűlés vezetőjénél sem, amikor 2010 elején Elie Wiesel Köves Slomó meghívására Magyarországra érkezett, és az országgyűlésben is szót kapott. Az ülésvezető elnök akkor Balog Zoltán mostani miniszter volt. Akkor Grüner Miklós is leutazott Budapestre, de meghallgatásra nem talált, s mi több, Köves Slomó rabbi hazug antiszemita és történelemhamisítónak nevezte, amiért a megrágalmazott a Budapesti Bírósághoz fordult, nem elégtételért, de azért, hogy végre kiderüljön: ki rejtezik az Elie Wiesel név mögött. S ebben, 2012. január 24-én, az elnöki ülésen a Fővárosi Bíróság sem segített. Pedig az igazságot megellegezve a Wiesel-kérdésben, Grüner ügyvédje, B. Sze. Ferenc is nyílt levelet intézett Köves Slomóhoz a Magyar Hírlapban, és ugyanott Tarnóczy Anita is foglalkozott ezzel a „furcsasággal”. S akkor ez így hogy van? címmel. Arról írt tulajdonképpen, hogy miért is hallgatnak a magyar hatóságok?! Még a kegyeleltért, tiltakozó gesztusok a magyar állami érdemrend visszaküldése után is!

Ki fog-e derülni valaha, hogy mi lett az igazi, erdélyi Elizier (Lázár) Wiesel sorsa, aki idén lenne 100 éves? S hogy hány éves is a névbitorló, egykori izraeli újságíró? Mert, hogy nem a századikat tapossa, az biztos! És az is biztos: ma még nem tudjuk, kicsoda is valójában Elie Wiesel, és sem tudja, hogy ki volt Nyír József! De hogy ki volt Nyír József, azt ma már Madridtól Székelyudvarhelyig mi, magyarul írók és gondolkodók, olvasók és beszélők, biztosan és nagyon jól tudjuk!